

EIŽENS HABERMANIS (1884–1944) UN HERBERTS JOHANSONS (1884–1964) – NO STUDIJĀM RĪGAS POLITEHNISKAJĀ INSTITŪTĀ LĪDZ IGAUNIJAS ARHITEKTŪRAS VIRSOTNĒM

KARIN HALLAS-MURULA*

Arhit Ltd., Igaunija

Kopsavilkums. Rīgas Politehniskā institūta absolventi Eižens Habermanis (*Eugen Habermann*; 1884–1944) un Herberts Johansons (*Herbert Johanson*; 1884–1964) kļuva par 20. gadsimta 20. un 30. gadu Igaunijas pazīstamākajiem un ietekmīgākajiem arhitektiem. E. Habermanis bija Tallinas pilsētplānošanas arhitekts (1914–1923) un Iekšlietu ministrijas Būvvaldes vadītājs (1919–1923). H. Johansons vadīja Tallinas pilsētas arhitekta projektu biroju (1924–1944), savukārt jau no 1935. gada – pašvaldības arhitektūras biroju. Abi arhitekti bija Igaunijas Arhitektu savienības dibinātāji (1921) un tās priekšsēdētāji – E. Habermanis no 1921. līdz 1936. gadam, H. Johansons – 20. gadsimta 30. gados. E. Habermaņa un H. Johansona darbu sarakstā ir ap 200 projektu, kas aptver gandrīz visas ēku tipoloģijas. Rakstā, izmantojot laikabiedru atmiņas, raksturotas E. Habermaņa un H. Johansona personības un izceltas viņu veidotās arhitektūras galvenās iezīmes un stilistiskā attīstība.

Atslēgas vārdi: RPI, igauņu arhitekti, 20. gadsimta 20. un 30. gadi, Eižens Habermanis, Herberts Johansons.

Ievads

Rīgas Politehnikumam (RP) / Rīgas Politehniskajam institūtam (RPI), ko Igaunijā dzimušais arhitekts, RP absolvents (1892) un savas *alma mater* mācībspēks Oto Konrāds Ernests Hofmanis (*Otto Conrad Ernst Hoffmann*; 1866–1919) ir nodēvējis par Baltijas institūtu [1], bija

* Korespondējošais autors.

E-pasts: karin.hallasmurula@gmail.com

© 2022 Karin Hallas-Murula. Izdevējs RTU Izdevniecība.

Raksts publicēts brīvpieejā ar *Creative Commons* licenci CC BY 4.0.

(<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

milzīga ietekme uz Igaunijas arhitektūru. No 1862. līdz 1915. gadam no mūsdienu Igaunijas teritorijas šajā izglītības iestādē mācījās vairāk nekā 1250 studentu, no kuriem aptuveni 460 bija igauņu tautības, pārējie – vācbaltieši vai krievi [2; 453. lpp.]. Arhitektūras studentu vidū bija E. Habermanis, H. Johansons, Ērihs Jakobī (*Erich Jacoby*; 1885–1941), Antons Soans (*Anton Soans*; 1885–1966), Ernsts Gustavs Kīnerts (*Ernst Gustav Kühnert*; 1885–1961), Valdemārs Lemms (*Waldemar Lemm*; 1881–1965), Arturs Perna (*Artur Perna*; 1881–1940), Antons Uesons (*Anton Uesson*; 1879–1942), Francs de Frīss (*Franz de Vries*; 1890–1938), Edgars Johans Kūziks (*Edgar Johan Kuusik*; 1888–1974), Hanno Kompuss (*Hanno Kompus*; 1890–1974) un daudzi citi [3]. Arī vēlākais Vācijas okupēto Austrumu apgabalu ministrs (1941–1945) Alfreds Ernsts Rozenbergs (*Alfred Ernst Rosenberg*; 1893–1946) no Tallinas studēja arhitektūru RPI.

E. J. Kūziks par studiju gadiem RPI savā dienasgrāmatā uzrakstīja nodaļu, raksturojot arhitektus, profesorus Vilhelmu fon Striku (*Wilhelm von Stryk*; 1864–1928), Eduardu Kupferu (*Eduard Kupffer*; 1873–1919), Eiženu Laubi (1880–1967) un citus [4; 318.–330. lpp.]. E. Kupfers RPI absolvēja 1901. gadā. Pēc tam strādāja Vīnē, 1904. gadā kļuva par RPI lektoru, 1907. gadā – adjunktprofesoru. 1914. gadā E. Kupfers krievu valodā Krievijā publicēja grāmatu «Mūsdienu mājokļu projektēšanas un būvniecības vadlīnijas» (*Купфер, Э. Жилой дом: Руководство для проектирования и возведения современных жилищ. СПб., Москва: изд. М. О. Вольф, 1914. 345 стр.*). E. Laube bija pazīstams latviešu jūgendstila arhitekts, RPI asociētais profesors, starpkaru periodā LU Arhitektūras fakultātes profesors, arī viens no Latvijas Arhitektu biedrības dibinātājiem un tās priekšsēdētājs (1924–1926). 1944. gadā viņš emigrēja uz Vāciju, 1950. gadā – uz ASV [5; 452. lpp.].

«Visvairāk man patīk Kupfers, Meders, Laube un Rozens,» tā privātā vēstulē 1909. gadā RPI mācībspēkus raksturoja jaunais arhitektūras students H. Kompuss [6; 14. lpp.]. Alfrēds Mēders (*Alfred Meder*; 1873–1944) bija RPI matemātikas docētājs (1897–1918) [4; 717. lpp.]. Gerhards Rozens (*Gerhard Rosen*; 1856–1927) cēlies no Rakveres, Igaunijā. Viņš bija RPI zīmēšanas skolotājs, no 1911. gada – adjunktprofessors [4; 717. lpp.].

RPI absolventi tradicionāli kļuva par Rīgas Arhitektu biedrības (*Architektenverein zu Riga*, dibināta 1889. gadā) biedriem. No Igaunijas biedrībā iestājās Žaks Rozenbaums (*Jacques Rosenbaum*; 1878–1944), Arveds Eihorns (*Arved Eichhorn*; 1878–1922), Alfreds Jungs (*Alfred Jung*; 1875–1945) un H. Johansons [7].

Jāmin, ka RPI ēkas Raiņa bulvārī 19 (arhitekts Gustavs Ferdinands Aleksandrs Hilbigis (*Gustav Ferdinand Alexander Hilbig*; 1822–1887) kāpnes (1866–1869) izgatavotas no Igaunijas Vasalemmas «marmora» (īpaša kaļķakmens), šis pats materiāls plaši izmantots arī Rīgas

pieminekļos. Dekoratīvie cilņi RPI ēkas aulā tika dublēti galvenajā zālē ēkā *Kohtu ielā 6* Tallinā (1865, tagad Igaunijas Zinātņu akadēmijas ēka), ko projektējis vācu arhitekts Martins Gropiuss (*Martin Gropius*; 1824–1880).

1. attēls. H. Johansons
(20. gadsimta sākums).

2. attēls. E. Habermanis
(20. gadsimta sākums).

RPI absolventi H. Johansons (1. attēls) un E. Habermanis (2. attēls) kļuva par redzamākajiem arhitektiem 20. gadsimta 20. un 30. gados Igaunijā. Ir grūti atrast līdzvērtīgus arhitektus gan radošās produktivitātes ziņā, gan arī pilsētplānošanā.

E. Habermanis bija Tallinas pilsētplānošanas arhitekts (1914–1923) un vadīja arī Iekšlietu ministrijas Būvvaldi (1919–1923). H. Johansons vadīja Tallinas pilsētas arhitekta projektu biroju (1924–1944), savukārt jau no 1935. gada – pašvaldības arhitektūras biroju. E. Habermanis un H. Johansons bija Igaunijas Arhitektu savienības dibinātāji (1921) un tās priekšsēdētāji – E. Habermanis no 1921. līdz 1932. gadam, H. Johansons – 20. gadsimta 30. gados. Viņi izstrādāja arhitektu honorāru nolikumu, pārstāvēja savienību vairākās komitejās, organizācijās un arhitektūras konkursu žūrijās, tādējādi ietekmējot konkursu rezultātu kvalitāti.

Līdzīgās biogrāfijas

Eižens Reinholds Habermanis un Herberts Voldemārs Johansons dzimuši vienā gadā – 1884. E. Habermanis – 19. oktobrī Tallinā Lutera fabrikas atslēdznieka ģimenē, H. Johansons – 10. septembrī Haljala rajonā, Virumā apgabalā, mācītāja ģimenē. Abi mācījušies Pētera

reālskolā Tallinā (*Revaler Petri-Realschule*, tagad Tallinas Zinātņu vidusskola). E. Habermanis minēto skolu absolvēja 1902. gadā, H. Johansons – 1904. gadā. 1904. gadā šo skolu absolvēja arī A. Soans, Ē. Jakobī un Karls Tarvass (*Karl Tarvas*; tolaik Treimanis (*Treumann*); 1885–1975). Visi vēlāk studēja RPI un kļuva par arhitektiem [8, 9].

E. Habermanis vispirms studēja RPI Mehānikas nodaļā (1902–1905), pēc tam – Arhitektūras nodaļā (1905–1906). H. Johansons studēja arhitektūru RPI no 1904. līdz 1905. un no 1908. līdz 1910. gadam. 1902. gadā E. Habermanis iestājās igauņu studentu korporācijā «*Vironia*», kas Rīgā darbojās kopš 1900. gada, taču nezināmu iemeslu dēļ jau 1903. gadā korporāciju pameta. H. Johansons nebija korporelis, tā vietā dodot priekšroku profesionālajai savienībai – Rīgas Arhitektu biedrībai.

Pēc studijām RPI E. Habermanis turpināja studijas (1906–1912) Karaliskajā Saksijas Tehniskajā augstskolā (*Königlich Sächsische Technische Hochschule*) Drēzdenē, Vācijā. Savukārt H. Johansons pēc studijām Darmšates Tehniskajā augstskolā (*Technische Hochschule zu Darmstadt*), Vācijā (1905–1907), turpināja studijas RPI Arhitektūras nodaļā un 1910. gadā to ar izcilību absolvēja (3. attēls).

3. attēls. H. Johansona RPI diploms (1910).

E. Habermanis 1909. gadā studiju laikā strādāja pazīstamā vācu arhitekta profesora Friča Šumahera (*Fritz Schumacher*; 1869–1947) birojā un bija iesaistīts Hamburgas pilsētas parka plānošanā (1909–1921). 1909./1910. gada ziemā viņš strādāja Vācijas betona celtniecības uzņēmuma «*Dyckerhoff & Widmann*» Drēzdenes filiālē. No 1910. līdz 1911. gadam E. Habermanis darbojās Paula Karla Augsta Demmes

(Paul Carl August Demme; 1857–1919) birojā Liepājā, pēc tam Rīgā asistēja arhitektam E. Laubem, vēlāk – Vilhelmam Resleram (*Wilhelm Roessler*; 1878–1949). P. K. A. Demme nāca no Jaunjelgavas. No 1874. līdz 1883. gadam viņš studēja arhitektūru RPI. No 1884. līdz 1885. gadam viņam bija sava arhitektūras privātprakse. No 1885. līdz 1889. gadam strādāja arhitekta Heinriha Karla Šēla (*Heinrich Karl Scheel*; 1829–1909) birojā Rīgā. No 1889. gada darbojās arhitekta Roberta Jūliusa Kleina (*Robert Julius Klein*; 1858–1924) birojā Maskavā, no 1896. gada – privātp praksē Liepājā [4; 573. lpp.]. V. Reslers dzimis Rīgā. No 1898. līdz 1904. gadam viņš studēja arhitektūru RPI. No 1904. līdz 1906. gadam strādāja RP absolventa (1882), latviešu arhitekta Augusta Reinberga (1860–1908) birojā, no 1907. gada vadīja savu biroju [4; 432. lpp.].

Arī H. Johansons tolaik dzīvoja Latvijā. No 1910. līdz 1911. gadam viņš atradās militārajā dienestā Liepājā, pēc tam strādāja P. K. A. Demmes birojā. Kopā ar P. K. A. Demmi 1911. gadā H. Johansons piedalījās divu kiosku Vērmaņdārzā projektu konkursā. Projekts publicēts gadagrāmatā *«Jahrbuch der bildenden Kunst in den Ostseeprovinzen»* (Austrumu provinču tēlotājmākslas gadagrāmata) [10; 91. lpp.]. Tad kādu laiku H. Johansons strādāja E. Laubes birojā, savukārt no 1911. līdz 1913. gadam – V. Reslera birojā. V. Reslera vadībā kopā ar Eiženu Cereru (*Eugen Zörrer*; 1884–pēc 1926) H. Johansons 1912. gadā ieguva pirmo vietu kredītbankas Valgā, Kesk ielā 12 projektu konkursā (konkursa darbs *«Plejaden»*) [11; 138. lpp.] un arī pirmo vietu dzīvojamā kvartāla *«Forburga»* Rīgā projektu konkursā [9; 86.–89. lpp.]. Šis kvartāls uzcelts no 1912. līdz 1914. gadam starp Vašingtona laukumu, Ausekļa, Sakaru un Eksporta ielu. Roberta Fegesaka villu Cēsīs (1912, Palasta ielā 11, tagad Cēsu pilsētas mākslas skola) projektējis V. Reslers, piedaloties H. Johansonam [9; 140. lpp.]. 1913. gadā H. Johansons bija Edgara Hartmaņa (*Edgar Hartmann*; 1869–1925) un Viktora Unferhaua (*Viktor Unverhau*; 1874–1936) līdzstrādnieks, piedaloties Rīgas Pārdaugavas krājaizdevu sabiedrības bankas nama Kaļķu ielā 15 projektu konkursā, kurā viņu iesniegtie projekti ieguva pirmo un trešo vietu, un izstrādājot Roberta Brēderiha (*Robert Broederich*) villas Labragā (Ventspils novadā, Kurzemē, Latvijā) projektu [12; 128., 131. lpp.].

E. Habermanis arhitekta diplomu ieguva Drēzdenē 1912. gadā. Eksaminācijas komisijai viņš prezentēja divus pētniecības darbus – *«Senpilsētas plānojums»* (*«Die Grundrissgestaltung der Antiken Stadt»*) un *«Satiksmes problēmas mūsdienu pilsētā»* (*«Die Verkehrsanstalten in ihren Beziehungen zu den Aufgaben des modernen Städtebaues»*). No 1910. līdz 1912. gadam Drēzdenes Pieminekļu arhīvs (*Denkmalsarchiv*) pasūtīja E. Habermanim Piritas klostera (Tallinā) rekonstrukcijas projektu. 1913. gadā, atgriezies Tallinā, E. Habermanis strādāja par būvdarbu vadītāju Igaunijas teātra un koncertzāles celtniecībā. Pēc tam

tika pieņemts darbā jaunizveidotajā pilsētplānošanas arhitekta amatā Tallinas pašvaldībā un sāka īstenot Eliela Sārinenā (*Eliel Saarinen*; 1873–1950) «Lielās Tallinas» (1913) plānu.

H. Johansons 1913. gadā Rīgā apprecējās ar Paulīnu Klāru (Klāru Karolu) Frīdrihu (*Pauline Klare (Clare-Carola) Fridrichs*; 1888–?). Pirmais bērns Lorencs Herberts Johansons (*Lorenz Herbert Johanson*; 1914–1984), kurš vēlāk arī kļuva par arhitektu, dzimis 1914. gadā Rīgā. E. Habermanis 1923. gadā Tallinā apprecējās ar Dženiju Mārgareti Fernandu fon Raktešellu (*Jenny Margarethe Fernanda von Ruckteschell*; 1895–?).

Savās atmiņās par E. Habermani E. J. Kūziks rakstīja: «Kādā jaukā dienā pie galda sēdēja gaiši blonds vīrietis ar iespaidīgu augumu un draudzīgu attieksmi, viņa sejas vaibsti pauda pašapziņu un varbūt arī ironiju. Tobrīd viņš bija ģērbies melnā ballīšu uzvalkā. Ap kaklu viņam bija smalka zelta ķēde, pie kuras vajadzēja būt lornetei, taču es to tur nekad nebiju redzējis. Cigaretas tika izvilktas no dziļas uzvalka iekškabatas, kustības bija vieglas, ātras un elegantas. Viņam bija izteiksmīga piere un skaistas formas deguns. Es biju iemācījies atšķirt atsevišķas publiskās uzvedības nianšes, tāpēc drīz vien pamanīju, cik prasmīgs sarunu biedrs viņš ir [4; 525.–526. lpp.]»

«Tallinā ir maz cilvēku, kuri nepazīst šo viegli pamanāmo cilvēku, kurš jau agrā pavasarī un vēlā rudenī bez cepures, tikai jakā steidzas pa Tallinas šaurajām ieliņām. Tikai stipra lietus laikā vai ļoti lielā aukstumā viņam ir vecmodīgs lietussargs vai gaišs mētelis. Cilvēks, kurš tik maz rūpējas par sevi un savu veselību, ir Tallinas un Tallinas iedzīvotāju aprūpētājs. Pēdējā laika nozīmīgākās Tallinas ēkas, sākot ar parlamenta ēku, ir celtas vai nu Habermaņa vadībā, vai ar viņa palīdzību,» – tā rakstīja laikraksts «*Vaba Maa*» 1934. gadā, atzīmējot E. Habermaņa 50. jubileju [13].

E. Habermanis mira 1944. gada 22. septembrī uz kuģa «*Moero*», ar kuru viņš mēģināja emigrēt uz Vāciju, taču kuģis nogrima Gdaņskas līcī. Viņa arhīvs nav saglabājies.

4. attēls. No kreisās E. Habermanis, nezināma persona un H. Johansons (20. gadsimta 30. gadi).

Atšķirībā no E. Habermaņa, «gaišā blondīna ar iespaidīgu augumu un draudzīgu attieksmi», H. Johansons bija pilnīgs pretstats – «īss, drukns, pat – resns, ar ne pārāk izteiksmīgu seju, izņemot augsto pieri, un ne pārāk daiļrunīgs,» tā rakstīja E. J. Kūziks [4; 527. lpp.] (4. attēls, 39. lpp.). «Viņa apģērbs bija oriģināls, izvēlēts ar zināmu rūpību, viņš kustējās lēni un cienīgi. Viņa seju vienmēr rotāja nedaudz ironisks smīns, kas lika distancēties no viņa. Viņš bija ģimenes cilvēks, kuram bija svarīgs komforts, patika labi paēst un iedzert, uzpīpēt un neko nedarīt. [4; 527. lpp.]» Neskatoties uz šo raksturojumu, E. J. Kūziks viņu atzina par vienu no ievērojamākajiem arhitektiem Igaunijā un apbrīvoja viņa radošās domāšanas ātrumu.

Divu radošu arhitektu sadarbība

E. Habermaņa un H. Johansona profesionālā darbība ir daudz pētīta, un igauņu valodā ir vairākas publikācijas par šo tēmu [14–23]. Igaunijas Arhitektūras muzejā 2010. gadā bija apskatāma vērienīga E. Habermaņa un H. Johansona izstāde. Tika izdots arī izstādes buklets [19]. Pamatojoties uz iepriekšējiem pētījumiem, autore turpmāk sniedz pārskatu par svarīgākajiem projektiem abu arhitektu stila līnijas attīstībā.

Pirmais E. Habermaņa un H. Johansona vērienīgākais darbs bija parlamenta ēka Tallinā (1922) [24, 25] (5. attēls). Uzcelta bijušās klostera ēkas vietā *Tompea* pils pagalmā, tā bija nozīmīgākā ēka Igaunijā, valsts varas simbols. Daudzus izbrīnīja, kā tik jauniem arhitektiem tika uzticēts projektēt parlamenta ēku, taču Iekšlietu ministrijas būvvaldes vadītājam E. Habermanim tas bija tiešais darba uzdevums. Galvenais ēkas projektētājs bija H. Johansons.

5. attēls. Igaunijas parlamenta ēka Tallinā (*Riigikogu*; 1922).

Parlamenta ēkas projekts veidots periodā, kurā dominēja ekspresionisms, ko plaši izmantoja Vācijas pēckara arhitektūrā. Ekspresionisms arhitektūrā iedvesmojās no garīguma un simboliskām nozīmēm. Parlamenta ēkā interjeri ir pārsātināti ar krāsu gammu, un tajos ir īpaši griesti, kas atklāj ekspresionisma ietekmi. Ekspresionisma stila elementi – tumši logu rāmji un dzega – ir redzami arī uz ēkas fasādes.

Pēckara dzīvokļu krīze prasīja ātrus un lētus mājokļu risinājumus. 20. gadsimta 20. gados dzīvojamo māju celtniecībā iesaistījās gan E. Habermanis, gan H. Johansons. Kopā viņi projektēja būvfirmas «*Oma Kolle*» celtās mājas *Kolde* bulvārī 3–25 un 6–32 (6. attēls). *Pelgulinna* mājās lietotos paņēmienus var atrast Vācijā. Diezgan tiešā vācu piemēru izmantošana šķita gluži dabiska, jo arhitekti Vācijā bija mācījušies. No 1924. līdz 1925. gadam E. Habermanis projektēja divas dzīvojamo māju grupas *Veerenni* ielā 45 un 47 un *Õilme* ielā 1, 2, 4, un lielāku māju grupu *Vaikne* ielā. Tās bija vienkārša koka mājas ar augstiem jumtiem un maziem dzīvokļiem. Luteru mēbeļu fabrikas meistari savas mājas ieguva *Vana-Lõuna* ielā (visas – laikā no 1923. līdz 1924. gadam). *Raua* ielā 4 tika uzcelta liela, skolotājiem paredzēta daudzdzīvokļu māja ar ekspresionistiski tumšu fasādes dekoru.

6. attēls. «*Oma Kolle*»
celtās mājas (1922–1925)
Kolde bulvārī Tallinā.

20. gadsimta 20. gados abi arhitekti iesaistījās arī vecpilsētas ēku pārbūvē. E. Habermanis un H. Johansons kopā projektēja mājas *Harju* ielā 11 (1920, nav saglabājusies), *Lühike Jalg* ielā 4 (1921), *Suur-Karja* ielā 4 (1923), *Väike-Karja* ielā 3 (1925) un daudzas citas. 20. gadsimta 20. gadu sākumā igauņi vecpilsētu vēl neuzskatīja par vērtīgu

arhitektūras mantojumu, vēsturiski tā bija vācbaltiešu dzīvesvide. E. Habermanis un H. Johansons vecpilsētas mājām papildus uzbūvēja vairākus stāvus. Nams *Suur-Karja* ielā 4 tika paaugstināts par trim stāviem, kas šobrīd no kultūras mantojuma aizsardzības viedokļa būtu pilnīgi nepieņemami. Arī E. Habermaņa drosmīgā iejaukšanās Tallinas vecpilsētas plānā (1921) atklāja respekta trūkumu pret vecpilsētas mantojumu, un galu galā projekts netika realizēts. Attieksme sāka mainīties pēc 1925. gada, kad Igaunijā tika pieņemts Kultūras Mantojuma aizsardzības likums. E. Habermaņa un Ernsta Gustava Kīnerta (*Ernst Gustav Kühnert*; 1885–1961) projektētā māja *Lai* ielā 38 (1928) un E. Habermaņa projektētais Kopfa nams *Pikk* ielā 27, kā arī nama pārbūve *Hobusepea* ielā 2 (1928) jau atspoguļo pietāti pret viduslaiku Tallinu.

1923. gadā E. Habermanis diezgan pēkšņi nolēma pamest abas darbavietas, ministriju un pašvaldību, un kļuva par pašnodarbinātu arhitektu. Viņš projektēja vairākas industriālās ēkas – rūpnīcu «*Rauaniit*» *Põhja* bulvārī 7 (1928, tagad ēka pārbūvēta Igaunijas Mākslas akadēmijas vajadzībām) un turbīnu rūpnīcu, sadales ēku un katlumāju *Põhja* bulvārī 27. Šīs celtnes arī nepārprotami ietekmējusi tā laika vācu arhitektūra, par kuru informācija bija viegli pieejama arhitektūras žurnālos «*Moderne Bauformen*» (Modernās būvformas), «*The Bauwelt*» (Būvniecības pasaule) u. c. 20. gadsimta 20. gadu otrajā pusē H. Johansons projektēja lielākās daudzdzīvokļu ēkas, ko cēla namu būves sabiedrības – *R. Faehlmanni* ielā 2 un 4 / *F. R. Kreutzwaldi* ielā 17 un 19 (1925, 1932, 7. attēls) un *E. Viiralti* ielā 3, 5, 7 un 9 (1924, 1930).

7. attēls.

Daudzdzīvokļu nami *Faehlmanni* ielā 2 un 4 un *F. R. Kreutzwaldi* ielā 17 un 19 abu minēto ielu krustojumā Tallinā (celti – 1925).

Līdz 20. gadu beigām H. Johansona privātmāju arhitektūrā dominēja vācu tradicionālisms. Tā veidota viņa paša māja *Wismari* ielā 9 (1924), kā arī villas *J. Poska* ielā 47 (1925) un *Väike-Amerika* ielā 18 (1929). Šajā laikā H. Johansons pabeidza savu pirmo skolas ēkas projektu – *Pelgulinnas* pamatskolu (1929, 8. attēls), kā arī bērnudārzus *Kopli* ielā 104 (1928) un *J. Pārna* a ielā 2 (1930). Vēlāk viņš projektēja visas lielākās Tallinas skolu ēkas.

Eižens Habermanis
(1884–1944) un
Herberts Johansons
(1884–1964) –
no studijām Rīgas
Politehniskajā
institūtā līdz
Igaunijas
arhitektūras
virsoņiem

8. attēls. *Pelgulinnas* pamatskola Tallinā (celta – 1929).

Funkcionālisms arhitektūrā 20. gadsimta 30. gados

H. Johansona nelielā māja ar plakanu jumtu *Toompuiestee* bulvārī 6 (1929, 9. attēls, 44. lpp.) tiek uzskatīta par funkcionālisma arhitektūras sākumu Igaunijā. Tā Igaunijas presē izraisīja diskusijas par plakanajiem jumtiem, kā tas bija Vācijā [26; 134.–138. lpp.]. Terminu «funkcionālā arhitektūra» H. Kompuss pirmo reizi lietoja publikācijā «Ar jumtu vai bez tā», runājot par H. Johansona villu.

Funkcionālismam raksturīgais formu lakonisms parādījās jau H. Johansona projektētajā *Lasnamäe* skolā *Majaka* ielā 2 (1934), taču pirmā pilnīgi funkcionālisma stilā celtā skola bija *Elfriede Lender's* ģimnāzija *Fr. R. Kreutzwaldi* ielā 25 Tallinā (1935, 10. attēls, 44. lpp.). Tai ir efektīgs stikla tornis ar vītņu kāpnēm, kas faktiski ir avārijas izeja. Šāds modernisma elements, kas atgādina mašīnu estētiku, ir unikāls Igaunijas skolu vidū. Funkcionālisms manāms arī logu rindās ar tumši krāsotām ailstarpām, imitējot lentveida logus.

9. attēls.
H. Johansona
māja
Toompuiestee
bulvārī 6, Tallinā
(celta 1929).

10. attēls.
Elfriede Lender's
ģimnāzija
F. R. Kreutzwaldi
ielā 25, Tallinā
(celta 1935).

Funkcionālisma iezīmes redzamas arī H. Johansona projektētās Franču liceja ēkas, *Hariduse* ielā 3 (1937) apjomu kārtojumā ar cilindrisko rizalītu un logu atturīgo dekoru. Vienīgi virs zāles lielajiem logiem ir nelielas bumbas uz trīsstūrainām konsolēm.

Tradicionālās vācu arhitektūras ietekme vairāk redzama E. Habermaņa projektos, īpaši – pārbūvētajos vecpilsētas namos. Taču pamazām viņa projektos parādījās arī funkcionālisma iezīmes. Tas izpaudās viņa projektētajā leģendārā kinoteātra *BiBaBo* arhitektūrā, kas celts Tallinas vecpilsētā, *Viru* ielā, pēdējā viduslaiku tirgotāja nama vietā (projekts 1931, pabeigts 1932. gadā, nav saglabājies, 11. attēls, 45. lpp.). Taisnstūrveida simetriskajā fasādē kārtotas trīs logu rindas ar kontrastējošām, tumšām apmalēm. Kinoteātra galvenās ieejas

abās pusēs atradās moderni, izliekti vitrīnlogi. Kinoteātra telpās bija modernas metāla cauruļu karkasa mēbeles, vestibālā skatu saistīja stikla griesti.

11. attēls. Kinoteātris *BiBaBo*
Viru ielā 11, Tallinā (1932).

Pēc *BibaBo* sekoja viens no pazīstamākajiem Igaunijas funkcionālisma paraugiem – *Jaan Urla* māja *Pärnu ceļš 6* (1933, 12. attēls). E. Habermanis sniedza intervijas par šo projektu jau pirms būvniecības sākšanas. Presē septiņu stāvu ēka lepnī nodēvēta par debesskrāpi. Divlīmeņu iekšpagalma un jauno būvniecības tehnoloģiju ziņā projekts bija līdzīgs E. Sārinenā kvartālam *Pärnu ceļš 10* (1912). Arī tajā apkārt daudzlīmeņu pagalmam ir komercietelpas.

12. attēls. *Jaan Urla*
daudzdzīvokļu māja
Pärnu ceļš 6, Tallinā
(1933).

Pēdējā ēka, ko kopīgi projektēja E. Habermanis un H. Johansons (vēlāk abi strādāja atsevišķi), bija Igaunijas Bankas (*Eesti Pank*) ēka *Estonia* bulvārī 11. Projektā piedalījās arī inženieris, RPI absolvents (1918) Ferdinands Adofs (*Ferdinand Adoff*; 1890–1938, 13. attēls). 1933. gadā notika ēkas projektu konkurss, būvdarbi pabeigti 1935. gadā. Ēkas kastveida apjoms ar plakano jumtu jau būvniecības laikā ieguva ornamentālu ieejas portālu, reljefas logailu apmales, kas aptver logus visu trīs stāvu augstumā. Lielā zāle (20 x 33 x 7 m) aizņēma divus stāvus. Jaunā ēka tika reklamēta kā lielākā un racionālāk veidotā bankas ēka Baltijā [29, 30]. 1935. gadā, atverot banku, valsts vadītājs (vēlākais prezidents) Konstantīns Petss (*Konstantin Päts*; 1874–1956) paziņoja, ka tās arhitektūra ir pārāk moderna. Funkcionālisms neatbilda K. Petsa jaunajai arhitektūras politikai.

13. attēls.
Igaunijas
Bankas ēka
Estonia
bulvārī 11,
Tallinā (1934).

Valsts arhitektūras politika Igaunijā 20. gadsimta 30. gadu otrajā pusē

1934. gadā notika apvērsums gan Igaunijas valsts politikā, gan arhitektūrā. Autoritāro varu pārņēmušais K. Petss ķērās pie Tallinas pārbūves par reprezentatīvu galvaspilsētu. Viņš aizrāvās ar arhitektūru un sāka tai diktēt savus noteikumus, tāpat kā Ādolfs Hitlers (*Adolf Hitler*; 1889–1945) Vācijā vai Benito Musolīni (*Benito Mussolini*; 1883–1945) Itālijā. Valsts «fasādes celtniecība» kļuva par biežu izteicienu K. Petsa retorikā [30].

1935. gadā K. Petss izdeva dekrētu, kas paredzēja valdībai tiesības sākt veidot Tallinas centra arhitektonisko izskatu (līdz šim ar to nodarbojās pašvaldība). Pamatojoties uz to, tika pasūtīti Tallinas ielu un laukumu telpiskās attīstības projekti. Tie noteica būvlaidas, celtnu augstumu un stāvu skaitu, būvniecības veidu un fasāžu izskatu. Fasāžu rasējumus K. Petss sāka apstiprināt personīgi.

Telpiskās plānošanas jēdziens tika pārņemts no Vācijas, kur 1928. gadā vācu plānotājs Gustavs Langens (*Gustav Langen*; 1878–1959) ieviesa terminu *Raumplanung*. Tajā pašā gadā šis jēdziens parādījās arī Igaunijā, Brīvības laukuma plānošanas konkursa dokumentos. No 1935. līdz 1939. gadam tika izstrādāti ap 40 telpiskās attīstības projekti daudzām Tallinas centra ielām. To veica pilsētas Būvniecības pārvalde H. Johansona vadībā. Gandrīz visus projektus parakstījis H. Johansons [30].

Telpiskās attīstības projektu mērķis bija veidot arhitektoniski vienotu pilsētvidi. Visharmoniskāk izbūvētā ielas telpa bija pagrieziens *Pärnu* ceļā, kur starp citām celtnēm paceļas arī E. Habermaņa daudzdzīvokļu māja *Pärnu* ceļā 32 (1937, 14. attēls).

14. attēls.
Daudzdzīvokļu
māja *Pärnu*
ceļā 32, Tallinā
(pa kresi –
celta – 1937).

20. gadsimta 30. gadu otrajā pusē E. Habermanis projektēja vairākas lielas daudzdzīvokļu ēkas – *Kopli* ielā 8 (1935), *Hariduse* ielā 11 (1937), *Koidula* ielā 13 (1937), *Roosikrantsi* ielā 8 (1939) u. c., kas veidotas funkcionālisma stilā ar tumšu fasāžu dekoratīvo apmetumu.

H. Johansona reprezentatīvās sabiedriskās ēkas

20. gadsimta 30. gadu otrajā pusē Igaunijā notika aktīva būvniecība, kurā piedalījās arī privātie uzņēmumi. Presē parādījās raksti ar nosaukumiem «Tallina būvniecības drudzī», «Ārkārtējs būvniecības aktivitātes kāpums», «Mājas ceļas cauru nakti» u. tml. Tika uzceltas nozīmīgas sabiedriskās ēkas, skolas, medicīnas iestādes utt. Gan politikā, gan arhitektūrā šajā laikā dominēja konservatīvisms.

1938. gadā notika Igaunijas vēstniecības ēkas Rīgā projektu konkurss. Igaunijas vēstnieks Hanss Rebane (*Hans Rebane*; 1882–1961) izvēlējās zemesgabalu reprezentatīvajā Rīgas rajonā, Pumpura un Antonijas ielas stūrī. Konkursa programmā bija paredzētas reprezentācijas telpas, tajā skaitā plašs vestibils, 100 m² zāle un 80 m² ēdamzāle 36 personām. Rīgas pilsēta nebija noteikusi stingrus ierobežojumus attiecībā uz ēkas ārējo dizainu, izņemot to, ka fasādēm tika ieteikts dabīgais akmens, ierobežots ēkas augstums, tās apjoms nedrīkstēja pārsniegt 6500 m³. Tika iesniegti 27 projekti no Igaunijas, Latvijas, Somijas un Vācijas. Pirmo balvu saņēma Ē. Jakobi un Hermans Bergs (*Herman Berg*; 1894–1943?). Otro vietu ieguva H. Johansons un viņa dēls L. H. Johansons (vēlāk Haljaks). Trešo vietu ieguva Elmārs Loks (*Elmar Lohk*; 1901–1963). Visos projektos, arī H. Johansona projektā, bija piedāvāta cienīga arhitektūra, kas sliecās uz monumentālismu un klasiku. Žūrijas loceklis Konstantins Bēlau (*Konstantin Bölau*; 1899–1959) sacīja, ka projekti liecina par enerģisku pavērsienu no visa veida modernisma «-ismiem» un atklāj pāreju uz tā saukto «patētisko arhitektūru» [31; 13. lpp.]. Sarežģītās finansiālās situācijas dēļ vēstniecības ēku neuzcēla [32].

20. gadsimta 30. gadu otrajā pusē H. Johansons ēku apdarē sāka izmantot vietējo kaļķakmeni, vispirms *Lasnamäe* skolā (1935), pēc tam kapličās *Liiva* kapos (1935, skat. 15. attēlu, 49. lpp.) un Meža kapos (1936). Šis materiāls parādījās arī skolas *Tõnismägi* ielas 12/14 fasādēs (1936–1937). Šo H. Johansona ēku stils nodēvēts par «kaļķakmens funkcionālismu». Jēdziens tomēr ir jāuztver ļoti piesardzīgi [33; 83.–84. lpp.].

Spēcīgākais H. Johansona kaļķakmens arhitektūras paraugs ir iespaidīgā ugunsdzēsēju depo ēka *Raua* ielā (projekts 1936, pabeigta 1939, 16. attēls, 49. lpp.). Ugunsdzēsēju ēkas monumentalitāte, zemāko spārnu fasāžu simetrija, vertikālie logi ar smagiem rāmjiem un plašā ar rokām kalto akmeņu izmantošana – tas viss ir tālu no funkcionālisma principiem. Drīzāk šeit redzam vācu monumentālās arhitektūras tiešu ietekmi. Kā zināms, Ā. Hitlers bija iecienījis monumentālas dabīgā akmens celtnes un akmeņu kalšanai izmantojis koncentrācijas nometnēs ieslodzīto lēto darbaspēku [34; 20. lpp.]. 1937. gadā arī Igaunijā,

Vasalemmas karjerā tika izveidots cietums. Ugunsdzēsēju depo ēkas fasādes akmeņus arī bija kaluši ieslodzītie.

15. attēls. *Liiva* kapu kapliča Tallinā (celta 1935).

16. attēls. Ugunsdzēsēju depo ēka *Raua* ielā (celta 1939).

20. gadsimta 30. gadu otrās puses reprezentatīvā arhitektūra atteicās no funkcionālisma, arhitektoniskās formas kļuva masīvas, horizontalitāti nomainīja vertikālitate, fasādēs parādījās masīvi materiāli. Reprezentativitāte kļuva par programmatisku prasību, arhitektūrā parādījās tautas ornamentu, dzegas un klasiski profili.

Pēdējā H. Johansona ēka Igaunijā – pilsētas slimnīca *Ravi* ielā 18/20 – bija lielākā sabiedriskā celtnie Igaunijā pagājušā gadsimta 30. gadu beigās. Ēkas vēsture sākās ar arhitektūras konkursu 1937. gadā, kurā uzvarēja Ernsts Kesa (*Ernst Kesa*; 1910–1994), taču gala projektu veidoja H. Johansons. Vertikāli logi, uzsvērtas dzegas, kaļķakmens cokols un individuālas dekoratīvas detaļas liecina par pagrieziena uz reprezentativitāti. Centrālā ēka tika pabeigta 1939. gadā, savukārt viss slimnīcas komplekss jau pēc kara – 1947. gadā.

Pēc Igaunijas okupācijas 1940. gadā, kā arī Otrā pasaules kara gados H. Johansons turpināja strādāt Tallinas pašvaldībā. 1944. gadā viņš emigrēja uz Zviedriju. Viņa emigrācijas pasē ir norādīta Zviedrijas pilsonība. Zviedrijā H. Johansons strādāja Gustava Bēča-Lindgrēna (*Gustaf Birch-Lindgren*; 1892–1969) birojā Stokholmā un pie arhitekta E. Loka Gēteborgā. 1951. gadā E. Loks ar G. Bēču-Lindgrēnu ieguva trešo vietu Gēteborgas Medicīnas universitātes ēkas projektu konkursā, un H. Johansons tika minēts kā viņu līdzstrādnieks [35]. 1954. gadā birojs guva panākumus Sahlgrenska slimnīcas ēku metu konkursā. Sekoja 15 stāvu *Uddevalla* slimnīcas ēkas projekts Rietumzviedrijā. 1964. gadā H. Johansons apmeklēja Igauniju, nolēma atgriezties dzimtenē un jau sāka gatavot dokumentus, taču tā paša gada 24. novembrī Gēteborgā devās aizsaulē.

Nobeigums

Kad E. Habermanis un H. Johansons 1934. gada rudenī kopā atzīmēja 50. dzimšanas dienu, kolēģis arhitekts Romāns Kolmārs (*Roman Koolmar*; 1904–1971) rakstīja: «Viens no viņiem izstrādā būvniecības noteikumus, otrs tos ignorē; viens noliedz telpu, otrs to apgūst; viens nodrošina kalpiem plašu telpu, otrs liek kalpiem gulēt stāvus. Viens nepārtraukti nojauc, otrs nepārtraukti ceļ [5; 529. lpp.].»

R. Kolmārs E. Habermani nosauca par demolētāju, jo viņš bija iesaistījies plānošanā, savukārt H. Johansonu, kurš bija uzcēlis vairākas lielas mājas – par «mūžīgo celtnieku».

E. Habermanis un H. Johansons bija neticami produktīvi: viņu projektu sarakstā ir vairāk nekā divi simti projektu, neskaitot mazākas pārbūves. Visi šie projekti ir tapuši tikai 20 gados. Viņi projektēja gandrīz visu iespējamo tipoloģiju ēkas – administratīvās ēkas, skolas,

slimnīcas, daudzdzīvokļu mājas un viengimeņu mājas, ugunsdzēsēju depo, rūpnīcas un citas industriālās ēkas utt. Viņu arhitektūra atspoguļo sava laika stila tendences, sākot no 20. gadu tradicionālisma līdz 30. gadu sākuma funkcionālismam, beidzot ar 30. gadu otrās puses reprezentatīvo arhitektūru. Studijas gan RPI, gan Vācijā noteica abu vispārējo arhitektūras ievirzi: vācu ietekme dominēja abās desmitgadēs, iespējams, pat vairāk, nekā gribētos atzīt.

E. Habermanis kā arhitekts un plānotājs aktīvāk darbojās 20. gadsimta 20. gados, savukārt H. Johansona ziedu laiki bija 30. gados. Toreiz viņš projektēja reprezentatīvas sabiedriskās ēkas un izstrādāja Tallinas ielu un laukumu telpiskās attīstības projektus. Igaunijas būvniecības tempi 20. gadsimta 30. gadu otrajā pusē bija nepieredzēti lieli, H. Johansons bija ļoti noslogots, un var tikai pabrīnīties, kā viņam tas viss izdevās. Tomēr jāteic, ka viņam bija palīgi, un projekti nebija tik detalizēti, kādi tie ir mūsdienās.

Drosmīgā pievēršanās funkcionālismam un pēc tam savdabīgā kaļķakmens arhitektūra liecina par to, ka H. Johansons bija dinamiskāks un radikālāks, salīdzinot ar E. Habermani. Nenovērtējams ir arī Edgara Johana Kūzika (*Edgar Johan Kuusik*; 1888–1974), Oleva Sīnmā (*Olev Siinmaa*; 1881–1948), Elmāra Loka (*Elmar Lohk*; 1901–1963), Eižena Sahariasa (*Eugen Sacharias*; 1906–2002), Ēriha Jakobī (*Erich Jacoby*; 1885–1941) un citu igauņu arhitektu ieguldījums. Runājot par tiem laikiem, var droši apgalvot, ka tieši E. Habermanis un H. Johansons 20. gadsimta 20. un 30. gados bija ietekmīgākie arhitekti, kā arī Igaunijas arhitektūras kultūras līderi gan radošā, gan administratīvā ziņā.

ATSAUCES

- [1] **Hoffmann, Otto.** *Das Baltische Polytechnikum zu Riga, 1862–1918.* Riga: P. Kerkovius, 1918.
- [2] **Martinson, Karl.** *Teadustegevuse institutsionaliseerumine Eestis XVII sajandist 1917. aastani (Institutionalization of Scientific Research in Estonia from the 17th century to 1917).* Tallinn: Eesti NSV TA Ajaloo Instituut, 1988.
- [3] **Mälik, Sandra.** Contribution of Estonian Architect Karl Tarvas (1885–1975), a graduate of Riga Polytechnic Institute, to Estonian Housing during the Interwar Period. *History of Engineering Sciences and Institutions of Higher Education.* 2021, No. 5, pp. 65–92.
- [4] **Kuusik, Edgar-Johan.** *Mälestusi ja mõtisklusi I–V (Memoirs and Thoughts I–V).* Tallinn: Eesti Päevaleht, Akadeemia, 2011, pp. 318–330.
- [5] *Album Academicum des Polytechnicums zu Riga 1862–1912.* Riga: Verlag Jonck & Poliewsky, 1912.

- [6] **Hallas-Murula, Karin.** Hanno Kompuse kirjad Edgar Johan Kuusikule (*Hanno Kompus' private letters to Edgar Johan Kuusik*). *Kümme. Eesti Arhitektuurimuuseumi aastaraamat*. Tallinn: Eesti Arhitektuurimuuseum, 2002, pp. 9–37, p. 14.
- [7] **Bock, B., Seuberlich K. R. H.** Gedenkschrift zum 25-jährigen Jubiläum des Architektenvereins zu Riga: 1889–1914. Riga: Buch- und Kunstdruckerei Karl Seuberlich, 1914, S. 25–27.
- [8] Estonian State Archive (ERA), f. 1354, 1, 2336 (E. Habermann).
- [9] Tallinn City Archive (TLA), f. 149, 1, 889 (H. Johanson).
- [10] *Jahrbuch der baltischen Kunst in den Ostseeprovinzen*. Riga: Architektenverein zu Riga 1911.
- [11] *Jahrbuch der baltischen Kunst in den Ostseeprovinzen*. Riga: Architektenverein zu Riga, 1912.
- [12] *Jahrbuch der baltischen Kunst in den Ostseeprovinzen*. Riga: Architektenverein zu Riga, 1913.
- [13] Arhitekt Eugen Habermann 50-aastane. *Vaba Maa*, 18. Oct. 1934, p. 4.
- [14] **Gens, Leo.** Eugen Habermann. *Sirp ja Vasar*, 7 Nov. 1984, p. 8.
- [15] **Gens, Leo.** Eugen Habermann 100. *Ehituskunst IV*. 1984. Tallinn, Kunst 1988, pp. 64–67.
- [16] **Kalm, Mart.** Herbert Johanson – 100. *Sirp ja Vasar*, 7 Nov. 1984, p. 8.
- [17] **Kalm, Mart.** Herbert Johanson'i paefunktsionalism (Herbert Johanson's limestone functionalism). *Ehituskunst IV*. 1984. Tallinn: Kunst, 1988, pp. 58–63.
- [18] **Kalm, Mart.** Architect Herbert Johanson. Avant-garde Estonian Style. ptah. 08. building, designing, thinking, 2009, lk 126–135.
- [19] *Eesti aja arhitektuur. Eugen Habermann 125. Herbert Johanson 125*. Eesti Arhitektuurimuuseumi näitus Rotermanni soolalao. Tallinn: Eesti Arhitektuurimuuseum, 2010.
- [20] **Kalm, Mart.** Building Tallinn into a Capital City. The Contribution by Architect Herbert Johanson. *Architektúra & Urbanismus. Journal of Architectural and Town-Planning Theory*, 2009, XLIII, 30–41.
- [21] **Kalm, Mart.** *Eesti 20. sajandi arhitektuur* (The History of Estonian 20th Century Architecture). Tallinn: Prisma Print, 2001.
- [22] *Eesti kunsti ajalugu V. 1900–1940*. (History Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia Kirjastus, 2010, pp. 33–40, 262–286, 347–366, 369–389.
- [23] **Kalm, Mart.** 1930. aastad: Funktsionalism ja selle ületamine / The 1930's: Functionalism and the Surmounting of it. – Eesti XX sajandi ruum / Space in 20th Century Estonia (parallel texts in Estonian and in English). Tallinn: Ehituskunst, 2000, pp. 104–128.
- [24] **Kalm, Mart; Maiste, Juhan; Zobel, Rein.** Toompea loss / Toompea Castle. Tallinn: Riigikogu Kantselei, 2008.
- [25] **Kalm, Mart.** Representation of a nation without a glorious past. The Riigikogu Building in Tallinn. In: Anna Minta & Bernd Nicolai (Ed.). *Parlamentärise Represäsentationen. Das Bundeshaus in Bern in Kontext internationaler Parlamentsbauten und nationalen Strategien*. Bern: Peter Lang Verlag (Neue Berner Schriften zur Kunst; 14), 2014, pp. 179–194.

- [26] **Miller-Lane, Barbara.** *Architecture and Politics in Germany 1918–1945.* Massachusetts: Harvard Univ. Press, 1968.
- [27] Eesti Panga uus hoone valmimas. *Vaba Maa*, 3 Nov. 1934, p. 5.
- [28] **Hallas-Murula, Karin; Kalm, Mart; Karmo, Märt.** *Eesti Panga ajaloolised hooned / Historic buildings of Eesti Pank* Tallinn: Eesti Pank, 2004. (Parallel text in Estonian and in English).
- [29] **Hallas-Murula, Karin.** Riik ja arhitektuur. Konstantin Pätsi ehituspoliitika 1934–1940 / State and Architecture. Konstantin Päts' Building Policy of 1934–1940 in Estonia. *Kunstiteaduslikke uurimusi / Studies on Art and Architecture / Studien für Kunstwissenschaft.* 2016, Bd. 25, No. 3/4, pp. 116–137, English summary: pp. 138–140.
- [30] **Hallas-Murula, Karin.** Konstantin Päts ja Tallinna väljaehitamise pealinnaks. Kesklinna ruumilise mõju projektid (Konstantin Päts and Recasting of Tallinn as Representative Capital, 1934 to 1940). *Vana Tallinn* 26 (30). Tallinn: Tallinna Linnaarhiiv, 2015, pp. 142–170; English summary: pp. 284–286.
- [31] **Börlau, Konstantin.** Riia Eesti saatkonna hoone eelprojektide võistlus (The Competition of Estonian Embassy building in Riga). *Tehnika Ajakiri* 1939, No. 1, pp. 10–13.
- [32] **Hallas-Murula, Karin.** Igaunijas Vestniecība Rīga. 1938. gada konkurss. *Latvijas Arhitektūra*, 2008, pp. 100–103.
- [33] **Hallas-Murula, Karin.** *Funktsionalism Eestis / Functionalism in Estonia.* Tallinn: Eesti Arhitektuurimuuseum, 2002.
- [34] **Jascot, Paul.** *The Architecture of Oppression: The SS, Forced Labor and the Nazi Monumental Building Economy.* London, New York: Routledge, 2000, p. 20 ff.
- [35] Hiigelhoone arhitekt (The Architect of Magnificent Building). *Stockholms-Tidningen Eestlastele*, 16 Nov. 1951, p. 2.

Eižens Habermanis (1884–1944) un Herberts Johansons (1884–1964) – no studijām Rīgas Politehniskajā institūtā līdz Igaunijas arhitektūras virsotnēm

ILUSTRĀCIJU AVOTI

1. attēls. Estonian Museum of Architecture.
2. attēls. Estonian Museum of Architecture, photo donated by Merike Komendant Phillips and G. Jüri Komendant.
3. attēls. Estonian Museum of Architecture.
4. attēls. Estonian Museum of Architecture.
5. attēls. Estonian Museum of Architecture, photographer Martin Siplane.
6. attēls. Period photo, Estonian Museum of Architecture.
7. attēls. Estonian Museum of Architecture, photographer Martin Siplane.
8. attēls. Estonian Museum of Architecture, photographer Martin Siplane.
9. attēls. Estonian Museum of Architecture, photographer Martin Siplane.
10. attēls. Estonian Museum of Architecture, photographer Martin Siplane.
11. attēls. Period photo, Estonian Museum of Architecture.
12. attēls. Period photo, author's collection.
13. attēls. Period photo, author's collection.

14. attēls. Period photo, author's collection.

15. attēls. Estonian Museum of Architecture, photographer Martin Siplane.

16. attēls. Estonian Museum of Architecture, photographer Martin Siplane.

KARIN HALLAS-MURULA, Ph. D., worked as a Professor of architecture theory and history at Tallinn University of Technology (2012–2019). Before that, she was the Director of the Museum of Estonian Architecture (1991–2010) and of Tallinn Art Hall (2011–2014). She had written around 15 architecture monographs and published extensively in professional magazines on architecture and urban planning of the 19th–21st century, heritage studies, and museology. Currently, she is running the consultation company *Arhit Ltd.* and works as the Member of the Management Committee of European Union COST Project «Dynamics of placemaking and digitization in Europe's cities».

Address: *Roopa 7–16*, Tallinn 10136, Estonia

Phone: +372 5534860

E-mail: *karin.hallasmurula@gmail.com*

Karin Hallas-Murula

Eugen Habermann (1884–1944) and Herbert Johanson (1884–1964) – from the Studies at Riga Polytechnic Institute to the Top of Estonian Architecture

Graduates from Riga Polytechnic Institute Eugen Habermann (1884–1944) and Herbert Johanson (1884–1964) became the most active architects in Estonia of the 1920s and 1930s. E. Habermann was the city planning architect of Tallinn (1914–1923), the same time he headed the Construction Board of the Ministry of the Interior (1919–1923). H. Johanson lead the Tallinn city architect's project bureau (1924–1944). From 1935, he also run the Tallinn municipal architecture office. Both architects were the founders of the Estonian Association of Architects (1921) and its chairmen, E. Habermann from 1921 to 1936, H. Johanson in the 1930s.

The extensive list of E. Habermann's and H. Johanson's works consists around 200 projects, covering nearly all typologies of buildings. The article, using quotes from their fellows' memories, characterises E. Habermann and H. Johanson as persons, and brings out the main features and stylistic development of their architecture.

Keywords: RPI, Estonian architects, the 1920s and 1930s, Eugen Habermann, Herbert Johanson.